

unus conceptus tam formalis quam objectivus causæ in communi, in controversia est; nam quidam existimant non correspondere hujusmodi conceptum unum, quia modi, quibus effectus pendent a causis in diversis generibus causarum, ita sunt primo diversi, ut ab eis una communis ratio dependentiæ abstracti non possit. Sed hoc neque ab ipsis probatur, neque mihi videtur admodum verisimile, nam ex omni reali convenientia potest abstrahi conceptus communis; inter causas autem non solum est proportionalitas aliqua metaphorica, alioqui non de omnibus illis causa cum proprietate diceretur, sed est vera et realis convenientia, ut ex definitione data, et expositione ejus confirmari etiam potest; et ex his quæ de conceptu entis diximus, multa hic applicari possunt. Non est ergo cur negetur unus communis conceptus causæ. An vero secundum illum sit univocatio vel aliqua analogia, constabit melius post traditam divisionem causæ, et explicata singula membra ac modos causandi; et ideo illud omittemus, donec causas ipsas inter se conferamus

SECTIO III.

Quotuplex sit causa.

1. Celebris est illa divisio causæ in quatuor causarum genera, scilicet, materialis, formalis, efficientis, et finalis, quam tradit Arist., 5 Metaph., cap. 2. et lib. 2 Physic., cap. 3 et sequent., cujus divisionis expositio omnino pendet ex singulorum membrorum exacta intelligentia, quam in toto hoc tractatu late prosequemur; et ideo nunc in communi solum proponemus ea quæ circa hanc divisionem dubitari possunt, et ea breviter expediemus. Primum est, an omnia illa membra vere ac proprie sub diviso contineantur. Secundum, an inter se distinguantur et opponantur. Tertium, an sufficienter comprehendant totum divisum. Quartum, an proxime et immediate causa in illa membra dividatur, vel possit aliqua divisio media excogitari. Quintum, an illa divisio sit infima seu atoma, an possint singula membra in alia dividi. Sextum, an sit univoca vel analogica.

Quatuor propria causarum genera.

2. *Ab experimento probatur assertio.* — Ad primam dubitationem dicendum est, omnia illa vere ac proprie rationem causæ participare; et ideo merito causam in illa quatuor membra dividi. Hæc assertio, præter commu-

nem omnium consensum post Aristotelem, sic probatur. Nam quod illa quatuor in rebus seu effectibus quos experimur, inveniantur, facile declarari potest, supponendo aliquid novum in rerum natura fieri; quod est tam evidens ex perpetua rerum vicissitudine, alteratione, generatione ac corruptione, ut illud argumentis probare, supervacaneum sit. Si ergo fit aliquid de novo, necessaria est aliqua alia res a qua fiat, quia non potest idem facere seipsum, et hanc vocamus efficientem causam. Quæ vel producit suum effectum ex nihilo, vel ex aliqua re quam ad suam actionem præsupponat; primum non potest in universum dici, nam experimento constat, neque artificem facere statuam nisi ex ligno aut ære, neque ignem calefacere nisi aliquid ei supponatur quod calorem suscipiat, neque efficere ignem nisi ex ligno, stupa aut alia re simili. Imo hic modus agendi tam est proprius naturalium causarum, ut philosophi, qui ad illas tantum attenderunt, inde sumpserint axioma illud: *Ex nihilo nihil fit*. Illud ergo subjectum, quod ad actionem efficientis causæ supponitur, materialem causam vocamus. Necesse est autem ut causa efficiens tale subjectum aliquam rem introducat; alias nihil novum efficeret contra positam hypothesim. Illud ergo vocamus formam, qualiscunque illa sit, de quo postea videbimus. Tandem, cum causæ per se agentes non temere et casu agant, ut ipso rerum experimento constat, et præcipue in actionibus humanis, ut res sit extra controversiam, necesse est ut præter illa tria detur etiam finis, propter quem causa efficiens operatur. Reperiuntur ergo hæc quatuor membra in rebus, sive omnia illa in singulis effectibus inveniantur, sive non, hoc enim postea erit inquirendum, nam ad præsens sat est quod in rerum universitate hæc inveniantur.

3. *Materia vere causa.* — *Forma est proprie causa.* — *Efficiens vere causa.* — *Finis an vera causa.* — Quod autem quælibet ex his vera sit causa, de materiali quidem, formali et efficiente, facile probari potest, nam quælibet ex his manifeste influit aliquod esse; materia enim ab Aristotele definitur esse, *id ex quo insito fit aliquid*. Ubi per particulam *ex* cum proprietate sumptam distinguitur materia ab aliis causis; per particulam autem *insito*, separatur a privatione, et declaratur proprius influxus, quo materia, et in universum subjectum exhibet se, ut ex eo consurgat esse totius. Similiter forma seipsam ex-

hibet, ut illa tanquam actu compositum constituitur; imo frequenter definiri solet forma, quod sit *causa intrinseca quæ dat esse rei*; materia enim est quasi inchoatio quædam, vel fundamentum ipsius esse, forma vero illud consummat et complet; propter quod *ratio quidditatis* appellatur ab Aristotele citatis locis. Item hæc numerantur inter principia intrinseca rei naturalis, vel potius illa duo tantum, sunt principia constituentia rem naturalem; sunt autem principia per se, cum sint maxime necessaria et essentialia, et dant esse, eo modo quo explicatum est; sunt ergo propriæ causæ. De efficiente etiam patet, quia sua actione efficit ut res habeat esse quod antea non habebat; et ad hoc per se ac directe tendit actio ejus; ergo efficiens est quasi fons et principium per se influens esse in effectum; quod esse effectus distinctum est ab esse efficientis; ergo tota definitio causæ propriissime convenit efficienti. De fine vero potest esse nonnulla dubitandi ratio, quia nullum esse reale in eo præsupponitur, quo causare possit; sed, quia de hoc latius in propria disputatione dicendum est, nunc breviter declaratur, quia, licet finis sit postremum in executione, tamen est primum in intentione, et sub ea ratione veram habet rationem principii; nam est primum quod excitat seu movet agens ad agendum; est autem principium non fictum, sed verum et reale, quia vere excitat et movet. Unde sicut habet sufficiens esse quo possit talem rationem principii exercere, ita etiam rationem causæ; illud autem esse, quamvis in mente sit, non est extra latitudinem entis realis, et ideo sufficiens esse potest ad talem rationem causæ. Rursus hujusmodi principium non est per accidens, sed per se; imo ab illo habet causalitas agentis, quod per se et ordinate tendat in effectum; atque hoc hac ratione per se influit esse in illum; ergo etiam fini vere ac proprie convenit definitio causæ.

4. *Prima objectio.* — *Stoici solum efficiens veram causam agnoverunt.* — *Secunda objectio.* — Contra hanc vero sententiam objicere quis potest Augustin., l. 83 Quæstionum, in 28, dicentem: *Omnis causa efficiens est*. Quam sententiam videtur sumpsisse ex Platone, in dialogo de Pulchro, seu qui inscribitur Hypias major, ubi significat causam et efficientem idem esse, et finem non posse dici causam; quod confirmat, tum quia est effectus, tum quia ipsius causæ efficientis non potest esse causa, Eandem fuisse com-

munem sententiam Stoicorum, scilicet, quod sola causa efficiens sit vera causa, refert Seneca, lib. 8, epist. 66, ubi etiam ipse eam probat: *Quoniam si omnia (inquit) sine quibus effectus fieri non potest, ponenda sunt in causarum numero, plures essent numerandæ, nimirum tempus, locus, motus, etc., sine quibus nullus fit effectus; in una ergo causa efficiente sistendum est, reliqua vero sunt veluti adjumenta hujus causæ, aut conditiones necessarie*. Aliter objici posset in alio extremo ex Socrate apud Platonem, in Phæd., quod solus finis nomen causæ mereatur, nam tota causa rei est id propter quod fit; reliqua vero omnia solum sunt conditiones requisitæ ut res fiat; unde interrogationi propter quid res est, aufit, sola responsio per finalem causam satisfacit.

5. *Prima objectio cum Augustini loco difficili enodatur.* — Ad priorem objectionem locus Augustini difficilis est; negat enim ibi querendum esse quare Deus voluerit creare mundum, quia hoc est querere causam voluntatis Dei; omnis autem causa efficiens est, quæ in divina voluntate locum habere non potest; ubi videtur plane Augustinus confundere causam finalem cum efficiente; nam qui querit quare Deus voluerit creare mundum, non querit causam efficientem, sed finalem. Dicendum vero est sensum Augustini esse, non esse querendam causam cur voluerit creare mundum, ita ut ipsius voluntatis Dei propria aliqua causa esse putetur, quia si divina voluntas aliquam causam hujusmodi haberet, haberet causam efficientem; non quia finis et efficiens formaliter sint idem, sed quia nihil potest habere propriam causam extrinsecam finalem, quin habeat efficientem, vel quia finis ipse non causat sine efficientia, ut multi volunt; vel quia finis proxime movet efficiens ad efficiendum. Cum ergo dicit Augustinus, omnem causam esse efficientem, loquitur de causalitate extrinseca, quæ nunquam est sine interventu efficientis causæ; nam tamen intendit Augustinus excludere, quin cum illa causa possit conjungi aliud causandi genus. Alii brevius respondent Augustinum locutum esse stricte de causa, prout dicit relationem ad effectum stricte etiam sumptum et denominatum a verbo efficiendi. Sed hoc vix potest accommodari discursui Augustini, nam qui querit quare Deus voluit, etc., non querit causam ita stricte sumptam.

6. *Quot Aristoteles, tot causarum genera admisit Plato.* — *Veterum philosophorum in*

hoc sensus. — *Causæ nomen cur efficiens per antonomasiam usurpet.* — Ad Platonem, certum est illum posuisse omnia genera causarum, quæ Aristoteles posuit, et fortasse plura, ut postea videbimus. Et in citato loco non dicit causam et efficiens idem esse, ut ei tribuitur; sed e contrario ait: *Efficiens nihil aliud est quam causa.* Quæ propositio non potest simpliciter converti, ut per se constat. Inde autem non infert finem non esse causam, sed infert, id quod fit ab efficiente causa, esse distinctum ab ipsa, quia non potest causa efficere seipsam. De aliis vero philosophis existimo, verbis potius quam re ab Aristotele dissentire. Nam ipsi non negant necessitatem et concursum materiæ, aut formæ, vel finis; sed in nominibus differunt, nam materiam vocant quid prærequisitum; formam vero potius appellandam censent effectum quam causam, quia ad ipsam tota causalitas terminatur, vel ad summum vocant partem causæ, ut loquitur Seneca supra; finem vero appellant aliquo modo causam seu potius concusam cum efficiente, seu esse quid superveniens efficienti medio proposito, seu intentioni finis, ut causare possit. Præterea causa efficiens habet influentiam, et magis realem, et quodammodo immediatiorem ipsi effectui, quam finis; et notioem, et quodammodo magis propriam, quam materia et forma, et priorem etiam illis; et ideo causæ nomen interdum per antonomasiam, vel etiam ratione primæ impositionis pro causa efficiente sumi solet. Nihilominus tamen rem ipsam physice considerando, non est dubium quin singulæ ex dictis causis veram et propriam rationem causæ habeant, et in suo genere totalem ac plane diversam, ut in secundo puncto dicemus, et ideo multo melius Aristoteles hæc distincte numeravit sub communi notione causæ.

7. *Locus, tempus, et similia, cur non causæ.* — Nec ratio ex Seneca adducta quidquam obstat; non enim in causis numerantur omnia, sine quibus effectus non fit, sed ea tantum quæ per se influunt in effectum. Quod non habet locus, quia est quid extrinsecum; vel si sit sermo de Ubi intrinseco, illud non præsupponitur, sed consequitur in effectum ut quoddam accidens ejus. Et idem est de tempore; nam prout est communis mensura, extrinsecum est; prout vero esse potest intrinsecum, solum est duratio ipsius motus quo fit res, quando successive fit; ille autem motus non est causa, sed est potius ipse actualis influxus

causæ efficientis successive, ut infra declarabitur. At vero materia quamvis sit quid prærequisitum ad actionem agentis, tamen in ipso instante vel tempore quo agens agit, etiam materia per se influit in effectum, imo et in ipsam actionem agentis, si ex illa operetur, ut postea videbimus. Forma vero, licet sit effectus agentis, vel etiam materiæ, est tamen causa totius compositi, complens essentiam ejus. Et, quamvis sit pars compositi, est tamen in suo genere totalis causa ejus, nec est cur pars causæ appelletur, quia neque est pars agentis, neque materiæ. Quod si appelletur pars causæ respectu totius causalitatis necessariæ in omni genere ad effectum, hoc modo etiam materia et efficiens dici potest pars causæ; est tamen impropria locutio, quia omnes illæ non componunt unam causam, sed aggregatum vel requisitum numerum causarum. Atque idem est proportionaliter de fine, nam, licet requiratur ex parte agentis, ut actio ejus non temere fiat, sed ex instituto, habet tamen influxum proprium ac per se, et diversum ab influxu agentis; qualis vero ille sit, et an semper sit necessarius, infra dicemus.

8. *Finis in moralibus causa præstantior.* — Unde ad alteram partem objectionis respondetur, Platonem et Socratem illo loco moraliter potius quam physice loqui. In moralibus enim finis est quodammodo tota causa actionum seu effectuum, non quod aliæ causæ excludantur, quatenus physice necessariæ sunt, sed quod omnes aliæ ex fine sumant quasi primam rationem causandi. Unde finis potest quodammodo dici sola causa, quia ita est causa ut non habeat priorem causam vel rationem; omnes autem aliæ ita sunt causæ ut habeant aliquam priorem causam, vel saltem priorem rationem causandi; quod dico propter primam efficientem causam, quæ est Deus, quod inferius declarabimus. Si autem vis fiat in voce *propter quid*, dicendum est, stricte sumptam, solum accommodari fini, latius vero solere etiam ad omnes causas extendi. Imo Aristoteles supra inde probat prædicta causarum genera, quia per omnia illa satisfieri solet quæstioni, propter quid; dicimus enim hominem esse mortalem propter materiam, et vivere propter animam, etc.

Quatuor causarum mutua distinctio.

9. Ex his facile est expedire punctum secundum de distinctione harum causarum. Potest autem esse sermo de distinctione forma-

liter ac præcise in ratione causæ, vel de distinctione quasi materiali seu reali in esse entis. Prior distinctio est, quæ ad præsens spectat, quam certum est inter hæc membra reperiri. Primo ex Aristotelis testimonio, quia alias esset vitiosa divisio. Secundo ratione, quia causa, ut causa in actu, formaliter constituitur per actuale influxum in effectum; sed in quatuor illis membris sunt influxus diversarum rationum; ergo. Probatur minor, quia influxus causæ materialis et formalis est intrinsecus per internam compositionem; influxus autem causæ efficientis et finalis est extrinsecus. Rursus influxus materiæ est per modum potentiæ, formæ autem per modum actus. Influxus item efficientis est per actionem seu mutationem realem; influxus autem finis est per mutationem intentionalem aut metaphoricam; sunt ergo omnes hæc causalitates formaliter distinctæ; constituunt igitur causas in actu formaliter distinctas. Unde etiam rationes seu virtutes causandi harum causarum distinctæ sunt, nam materia causat, quatenus est passiva potentia; efficiens vero quatenus habet potentiam activam in aliud; forma vero quatenus vim habet actuandi per seipsam; finis tamen, quatenus bonus est, et per bonitatem habet vim alliciendi effectum, quæ omnia in sequentibus exponuntur latius, neque hic occurrit specialis difficultas circa hanc partem.

10. *Eadem res diversarum munera causarum potest exercere respectu effectuum diversorum.* — Circa distinctionem autem realem seu materialem harum causarum dubitari potest an semper intercedat, vel fieri possit ut eadem omnino res habeat plures rationes causandi ex numeratis. Potest autem hoc quæri, vel in ordine ad diversos effectus, vel ad eundem. Priori modo dicendum est non esse necessariam distinctionem realem seu materialem inter dictas causas, quia non repugnat eadem omnino rem in ordine ad diversos effectus habere plures causalitates diversarum rationum. Eadem enim forma est finis respectu generationis, seu alterationis per quam fit, et est forma respectu materiæ et compositi, et est principium efficiens respectu actionis in aliud, et potest esse materialis causa suarum proprietatum, ut est anima rationalis, quatenus est subjectum intellectus, vel voluntatis. Hi namque influxus seu causalitates, quantumvis diversæ rationis sint respectu diversorum effectuum, non habent inter se repugnantiam, neque etiam repugnat

quod ab eadem re prodeant; quia, sicut eadem res est capax diversorum respectuum in ordine ad diversa, est enim uni similis, et alteri dissimilis, principium unius, et finis alterius, ita potest in ordine ad diversos effectus participare diversos respectus causandi. Ratio denique a priori est, quia eadem res creata potest in sua entitate includere actum potentiæ admistum, et ideo potest ad unam rem comparari per modum actus formalis, ad aliam vero per modum subjecti; actus autem formalis cum det esse rei, simul esse solet principium agendi aliud, quia operatio consequitur esse; ac denique quia talis actus aliquod bonum est, etiam potest esse principium metaphoricæ motionis. Sic igitur non repugnat omnia hæc genera causarum in eandem rem convenire respectu diversorum.

11. Quod si interdum in aliqua re non conjunguntur, non est ex formali repugnantia talium causalitatum in ordine ad diversa, sed ex peculiari conditione. Et interdum provenit ex perfectione, interdum vero ex imperfectione; verbi gratia, Deus potest esse causa efficiens et finalis, non tamen materialis respectu alicujus, quia est purus actus, et nullam habet potentiam passivam; neque etiam exercere potest causalitatem formalem, quia hæc requirit entitatem incompletam et imperfectam. Et ob eandem rationem angelicæ substantiæ non possunt exercere causalitatem formalem; quia vero non sunt puri actus, possunt aliqua ex parte exercere materialem, saltem respectu aliquorum accidentium; et quia non sunt pura potentia, possunt habere rationem aliquam efficiendi, et multo magis finalizandi. E contrario vero materia prima, cum causalitatem materialem exercere possit, tamen quia est pura potentia, nec causalitatem formalem, nec proprie effectivam participat; tamen, quia non est ita pura potentia quin aliquam entitatem et actualitatem habeat, aliquam causalitatem finalem habere potest, ratione cujus anima appetit corpus suum, et quælibet forma materiam. At vero forma substantialis, cum causalitatem formalem, efficientem, et finalem exercere possit, non tamen materialem substantialem (ut sic dicam), quia non est potentia passiva in genere substantiæ. Respectu vero accidentium potest interdum exercere hanc causalitatem, quod proprie convenit formæ subsistenti, nam illa forma, quæ ob imperfectionem suam ex se subsistere non potest, neque etiam e. t.

potens per seipsam ad sustentanda accidentia. Et ad hunc modum facile discurri potest per entitates accidentales, quatenus prædictas causandi rationes participare possunt.

12. *Respectu ejusdem eadem res formæ et materiæ munia subire nequit. — Forma et efficiens respectu ejusdem in idem coincidere non possunt. —* At vero, si hæc causæ comparentur ad unum et eundem effectum, nonnulla major difficultas est. Et quidem in quibusdam est clara repugnantia, in aliis vero e contrario est manifesta possibilitas, in quibusdam autem res est controversa et dubia. Itaque eandem rem in ordine ad idem simul esse causam materialem et formalem, plane repugnat, quia hæc causalitates requirunt conditiones formaliter oppositas, quales sunt esse in potentia et in actu formali; unde si sit sermo de propria forma substantiali, semper requirit distinctionem realem a sua causa materiali, et idem est in forma accidentali, quæ suam propriam habeat entitatem. Quia vero sunt aliquæ formæ accidentales, quæ tantum sunt modi substantiæ, ut præsentia localis, vel si quid aliud est hujusmodi, in illis, sicut ratio formæ est imperfecta, ita sufficit distinctio modalis. Semper tamen necesse est ut formalis et materialis causa respectu ejusdem compositi distinguantur realiter, vel ex natura rei. Deinde etiam constat formalem et efficientem causam non posse in eadem re conjungi respectu ejusdem effectus; quia forma exercet causalitatem formalem, in eo in quo est, efficientem vero respectu alterius formæ, vel compositi, et ideo forma ut informans, vel supponitur ad actionem ut principium agendi, vel consequitur ut effectus, seu terminus formalis actionis; et ideo fieri non potest ut causalitas formalis et effectiva eidem formæ conveniant respectu ejusdem, nam includunt habitudines repugnantes.

13. *Forma cum fine an possit in eadem entitatem confluere. —* Rursus etiam est clarum, finalem et formalem causalitatem quodammodo convenire posse in eadem formam respectu ejusdem, quodammodo autem non posse. Si enim comparentur ad idem subjectum vel suppositum, optime possunt in eadem rem convenire; eadem enim forma, et est finis materiæ, et eam informat, eademque visio beata est forma intellectus, et finis ac beatitudo ejus. Et ratio est, quia ipsamet forma, ut informans, et informatio ejus est

bonum ac perfectio subjecti quod informat; et ideo potest ad illud comparari simul in ratione formæ et finis. At vero, si comparatio fiat ad ipsum compositum, quod per formam constituitur, sic non potest eadem esse forma et finis respectu ejusdem, quia non est forma finis compositi, sed potius forma est propter compositum ut propter finem suum. Quod si comparentur ad actionem seu generationem, etiam respectu illius eadem est forma et finis. Quo sensu videtur dixisse Aristoteles, infra citandus, finem et formam coincidere in eadem rem numero; sub eo tamen respectu licet forma proprie sit finis generationis, non tamen proprie est causa formalis ejus, sed tantum principium, ut sectione præcedente dicebam.

14. *An conjungantur in eodem efficiens et finis. — Au materia rationem aliquam finis in sua entitate patiatur. —* Præterea eadem fere proportionem loquendum est de fine et efficiente; nam secundum quamdam rationem finis convenire possunt eidem rei, non vero secundum aliam. Duplex enim finis, ut infra videbimus, distingui solet, scilicet, finis cujus gratia actio fit, vel cui, seu in cujus gratiam et commodum fit; ut in curatione finis cujus gratia, est sanitas; cui vero, est ipse homo cui sanitas procuratur. Prior ergo finis non potest esse eadem res cum causa efficiente, quia est effectus ejus; posterior autem finis optime potest esse eadem res cum causa efficiente; nam sæpe efficiens operatur propter seipsum; et hoc modo Deus est simul primum efficiens, et ultimus finis suorum operum. Et juxta hæc intelligitur facile vulgare dictum Aristotelis, 2 Physic., c. 7: *Finis et forma coincidunt in idem numero; finis autem et efficiens in idem non numero, sed specie*; loquitur enim de fine cujus gratia, seu qui per actionem formaliter intenditur, et fit; de quo jam diximus, distingui ab agente tanquam effectum ejus, et ideo non posse esse idem numero cum illo. Quod vero sit idem specie, contingit in agentibus univocis, non in omnibus, ut ipsemet Aristoteles indicavit. Quomodo autem causa formalis et finalis in eadem rem numero conjungi possint, jam declaratum est. Adde vero etiam posse aliquam rationem finis in eadem numero rem cum causa materiali conjungi; nam subjectum accidentium et est causa materialis eorum, et finis; ut enim dicebam, finis proximus sanitatis procurandæ est homo, et inter alios fines forma inducitur in materiam pro-

pter ipsam materiam conservandam; nam, quia ratio finis fundatur in bonitate, quæ transcendentalis est, et in omni entitate ex parte reperitur, ideo conjungi potest aliqua ratio finis cum qualibet alia causa.

15. *Efficiens an idem esse possit cum materia. —* Solum supererat comparanda causa efficiens cum materiali, an possit utraque ratio conjungi in eadem re respectu ejusdem effectus. Et quidem loquendo de causa materiali substantiarum naturalium, certum est non posse materialem et efficientem causam conjungi in eadem re in ordine ad talem effectum, quia materia non potest esse principium efficiens formæ ex illa educendæ, et consequenter nec totius compositi. At vero, loquendo de causa materiali accidentium, majus dubium est an eadem causa materialis possit esse efficiens eorundem. Potest autem hæc efficientia intelligi duplex: una, per naturalem resultantiam, et de hac loquendo, non est dubium quin possint illæ causalitates conjungi, et ita dici solet passim, animam, verbi gratia, habere triplicem causalitatem in suas naturales potentias, nempe finalem, materialem et efficientem; et multi censent hoc genus activitatis, nec materiæ primæ repugnare in suam propriam passionem, quæ est quantitas. Altera efficientia est per se, et per propriam actionem, et de hac est major difficultas; coincidit tamen cum illa quæstione, an omne, quod movetur, ab alio moveatur, seu (quod idem est) an agens et patiens semper distinguantur, saltem secundum proxima principia agendi et recipiendi, quam postea tractabimus, disputando de causa efficiente.

Causæ in quatuor genera divisio an adæquata.

16. *Instrumenta sub efficiente, non sub materiali causa collocanda. —* Circa tertium punctum, an hæc quatuor genera sufficienter dividant causam, solent variæ difficultates proponi de causis instrumentariis, dispositivis et objectivis. Sed hæc et similia difficultatem non habent, nam causa instrumentalis quædam species est causæ efficientis, ut postea videbimus. Nec potest cum aliquo fundamento reduci ad materialem causam, ut falso excogitavit Philogonus, 2 Physic., text. 27, nisi fortasse loquamur de dispositionibus materiæ, quæ solent etiam instrumenta appellari; sed illæ nisi efficientiam habeant, revera

non sunt instrumenta; si vero efficientiam habent, ut sic non sunt dispositiones, neque ad causam materialem ullo modo pertinent, sed ad efficientem, quam vel adjuvant, vel ejus vicem gerunt. Dispositiva autem causa communiter reducitur ad materialem, quia præparat materiam ad formam. Sed hæc denominatio solum esse videtur per quamdam attributionem; nam si loquamur cum proprietate, vera dispositio quædam causa formalis est, non enim disponit nisi informando subjectum; calor enim, qui est in ligno, non disponit ad formam ignis, nisi formaliter calefaciendo lignum; loquor autem de vera ac propria dispositione physica et positiva; nam vulgari modo solet dispositio vocari, quæcunque remotio impedimenti, vel quævis conditio necessaria, ut applicatio ad agendum, vel quid simile; et in his nulla est vera causalitas, sed tantum per accidens.

17. *Objectum cujus generis circa potentiam et actum ejus exercent causalitatem. —* Causam objectivam appello objectum respectu potentiæ vel actus. In quo objecto duplex potest habitudo considerari: una est moventis, altera terminantis. Prior respectu potentiæ cognoscitivæ est causalitas efficiens, sive consideretur objectum quatenus movet imprimendo speciem, sive quatenus per speciem concurrat ad actum; respectu vero potentiæ appetitivæ est causalitas finalis, vel propria et formalis, ut in appetitu rationali, vel materiali et imperfecta, ut in sensitivo, quod postea videbimus. Sub posteriori autem respectu, aliqui reducunt objectum ad causam finalem, quia potentia et actus in illud ut in finem tendunt. Neque obstat quod hæc habitudo sit essentialis, quia non repugnat quod aliqua res essentialiter sit ordinata ad suum finem. Alii ad formalem causam revocant, quatenus objectum dat speciem actui; quidquid enim dat speciem, habet rationem formæ; dicunt autem esse non intrinsecam, sed extrinsecam formam. Ego vero libentius negarem objectum sub hac ratione exercere aliquod verum genus causalitatis, sed puri termini specificantis, non per verum aliquem influxum qui causam constituat, sed per solam habitudinem alterius ad ipsum. Neque Aristoteles unquam illius causæ formalis extrinsecæ meminit, nec terminum motus appellavit causam motus, quamvis dixerit ab illo sumere speciem; et idem est de uno relativo respectu alterius, seu de termino relationis ut sic. Nec D. Th. aliter loquitur, ut videre li-

cet 1. 2. q. 1. a. 3. Sed hæc facilia sunt, ac fere de modo loquendi.

18. *Exemplar an distinctum causæ genus a numeratis.* — Potissima difficultas est in hoc puncto de causa exemplari, quam Plato addit quatuor ab Aristotele numeratis, ut constat ex Timæo et Phædone, et refert Seneca, citata epistol. 66. Sed de hac materia propter gravitatem ejus propriam disputationem instituemus. Nunc breviter concedimus Platoni exemplar veram causalitatem exercere, quod Aristoteles non ignoravit, nam hic numerando formam, addit et exemplar, et ideo fortasse non est necesse propter eam causam augere numerum, quod dicto loco examinabimus.

Divisio causa prædicta sitne immediata.

19. *Causæ in internam et externam divisio altior quam prædicta.* — *Causa in realem rigide et intentionalem immediatissima divisio.* — Circa quartum videri potest divisio illa immediata, eo quod Aristoteles proxime dividerit causam in quatuor illa membra. Sed nihilominus dicendum est, illam divisionem non esse immediatam; possunt enim facile convenientiæ inter quædam ex his membris excogitari, ratione quarum aliæ priores divisiones causæ, et in pauciora membra constituuntur. Sic ergo potest primo causa dividi in internam et externam; interna rursus in materiam et formam; de quibus dubitari non potest quin peculiariter convenient in modo causandi; dant enim esse effectui conferendo illi suamet numero entitatem, et interne componendo illum; efficiens autem et finis longe aliter causant, et in hoc conveniunt, quod non componunt intrinsece effectum, et ideo causæ extrinsecæ communiter appellantur. Igitur in ratione causæ abstrahi potest ratio communis materiæ et formæ, quæ non sit communis aliis causis, et e converso; ergo recte dividitur causa immediate in intrinsecam et extrinsecam, et deinde illa in materialem et formalem, hæc vero in efficientem et finalem. Alio item modo posset alia divisio causæ immediatior excogitari; nam tres aliæ causæ præter finalem conveniunt in hoc, quod conferunt ad esse effectus per realem influxum, ideoque requirunt existentiam realem ad suas causalitates, ut postea videbimus; causa autem finalis influit intentionaliter, ideoque causare potest antequam in se realiter existat. Recte igitur dividi potest causa immediate in realem et intentionalem, strictè sumendo in priori membro illum ter-

minum *realem*; nam si sumatur in tota sua latitudine et transcendentia, etiam causæ finali convenit. Et rursus causa realis dividitur in intrinsecam quæ in materiam et formam, et extrinsecam, quæ est efficiens, et peculiari ratione, et quasi per antonomasiam dici potest extrinseca; nam, licet finalis causa comparata ad formalem et materialem extrinseca etiam sit, comparata tamen ad efficientem, est quodammodo intrinseca; nam habitudo ad finem est magis intrinseca unicuique rei, et in quibusdam est etiam essentialis.

Quatuor causæ membra, an atoma.

20. De quinto puncto pauca hoc loco dici possunt, donec de singulis causis tractemus, et ideo breviter dicendum est, hanc non esse divisionem in ultimas rationes causæ; nam sub quocunque illorum membrorum dari possunt variæ divisiones. Causa enim materialis quædam est pura potentia, alia vero est tantum potentia secundum quid. Quæ non est divisio tantum materialis (ut ita dicam) secundum entitatem quæ est causa, sed etiam est formalis in ratione causæ materialis. Nam de ratione formali illius est ut sit potentia, et ideo secundum diversam rationem potentiæ receptivæ, erit diversa ratio causæ materialis; quæ diversitas attendi etiam potest ex effectibus; nam illa prior est causa materialis substantiæ. posterior vero accidentium. Unde prior dici potest causa materialis simpliciter, posterior vero secundum quid; sumendo has voces non ex entitatibus talium causarum, sed ex habitudine ad effectus; nam quoad entitatem materialis causa accidentium esse potest ens simpliciter, seu substantia integra; materialis autem causa substantiæ tantum esse potest ens secundum quid; tamen quoad causationem seu habitudinem causæ, hæc causat ens simpliciter, illa secundum quid. Rursus materialis causa substantiæ dividitur in materiam corruptibilem vel incorruptibilem substantiarum; causa vero materialis accidentium dividi potest, vel in corporalem et spiritualem, vel in proximam aut remotam, vel in eam quæ in se sit accidens, vel quæ sit substantia, aut partialis, aut integra, de quibus omnibus in proximis disputationibus dicam. Atque proportionali modo dividi potest forma in substantialem et accidentialem, et utrumque membrum subdividitur in varias formas, juxta varietatem substantiarum compositarum et accidentium. Causæ item efficientis et finalis quamplures sunt divi-

siones, quæ non possunt hic breviter recenseri, sed in propriis disputationibus.

21. *Cur nec in summa membra, nec in infima, sit causa principali divisione partita.* — Dices: si causa potest immediate dividi in pauciora membra, et remote in plura, cur Aristoteles potius quadrimembrem illam divisionem, quam alias tradidit? Respondetur, hoc ipso quod illa divisio est media inter illa extrema, fuisse aptiorem ad doctrinalem divisionem tradendam. Maxime quia membra illa habent rationes et modos causandi magis distinctos et notiores. Adde, Aristotelem non omnino omisisse, sed insinuasse satis, tam convenientias harum causarum inter se, quam divisiones earum, ut ex citatis locis constat.

Qualis sit data divisio.

22. In sexto puncto auctores omnes, supponendo potius quam probando, vel disputando, docent illam divisionem causæ esse analogam, et propter eam causam dicunt non fuisse causam in communi ab Aristotele definitam. Non tamen declarant satis modum aut rationem hujus analogiæ, neque a nobis declarari potest, donec rationes singularum causarum exacte tractentur. Et ideo nunc supponamus, sententiam illam veram esse ex communis sententiæ auctoritate, et ex hac generali ratione, quod illi modi causarum communes sunt causis accidentium, et substantiarum, quæ non possunt esse univoce causæ, quia non dant univoce esse, unde nec ratio effectus univoce esse potest in accidente et substantia; exactiorem vero hujus analogiæ declarationem in prædictum locum remitto.

DISPUTATIO XIII.

DE MATERIALI CAUSA SUBSTANTIÆ.

Prætermitto disputationem in communi de causa materiali, ut abstrahit a causa substantiæ vel accidentis, quoniam potissima ratio hujus causæ cernitur in materia prima; et, si in illa declaretur, facile erit reliqua cum proportionem intelligere. Neque timenda est aliquorum censura, qui existimant tractationem de materia prima, nullo modo ad metaphysicum pertinere, sed ad solum physicum; jam enim in superioribus, præsertim in promemiali disputatione, declaratum est, multis titulis negotium hoc ad metaphysicum spectare. Quoniam licet physicus sub propria et speciali ratione agat de materia, ut est principium generationis naturalis, et ut est causa

vel pars entis naturalis, nihilominus metaphysicus, considerando communem rationem causæ materialis, quod illius proprium est, necessario agit de prima causa illius generis, quæ est materia prima. Item agens de essentia substantiæ, necessario tractat de materia, quatenus est pars essentiæ, ut infra videbimus, tractando de substantia materiali. Hoc ergo loco sub hac consideratione de materia tractamus. Et quia ratio causandi intelligi non potest, non intellecta entitate materiæ, investigabimus prius an sit materia, deinde qualis sit entitas, et essentia ejus, postea de proprietatibus, ac tandem de causalitate ejus.

SECTIO I.

An sit evidens ratione naturali dari in entibus causam materialem substantiarum, quam materiam primam nominamus.

1. *Variæ materiæ partitiones.* — Quoniam materia prima duo includit, oportet ante omnia exponere significationem vocis quoad utramque partem. Materia ergo dividi solet in materiam ex qua, in qua, et circa quam. Quæ divisio variis modis explicari potest: primo, ut non sit divisio rerum seu materialium, sed respectuum ac officiorum ejusdem materiæ. Eadem enim materia dicitur *ex qua*, vel respectu compositi, quod ex illa constat, vel respectu formæ quæ ex illa educitur. Unde priori respectu corpus hominis est materia ex qua, non tamen posteriori consideratione, quia forma hominis non educitur ex potentia materiæ. Unde respectu talis formæ dicitur materia, in qua introducitur forma; ita ut illud *in qua*, dicat respectum unionis, non educationis. Potest etiam illud *in qua* abstractè sumi, ut includat habitudinem ad formam, ut inhærentem materiæ. Respectu vero agentis dicitur eadem materia circa quam agens operatur. Juxta hanc ergo interpretationem terminorum nullum membrum ex dictis a præsentis consideratione excluditur; agimus enim de materia secundum se, vel prout in suo conceptu adæquato omnes illas habitudines includit; an vero illæ pertineant ad varias causalitates, et ex natura rei distinctas, postea videbimus. Aliter sumi solet materia circa quam, prout distinguitur a materia ex qua, et in qua secundum realem unionem et inhærentiam, et sic proprie dicit respectum ad agens actione immanente, et nihil aliud est quam objectum circa quod tale agens versatur. Quæ significatio materiæ metaphorica est,